

L'Entrevista

Agustí Alcoberro

Nou director del Museu d'Història de Catalunya

Autor de:

L'exili austriacista. 1713-1747

Es pot conèixer millor el projecte austriacista, i poder-lo definir, estudiant el govern de l'Arxiduc Carles?

Pel que fa a la construcció política de partit austriacista en la clandestinitat i el triomf vinculat a la guerra internacional, i la materialització de tot això en la celebració de la cort general de Catalunya de 1705, Ernest Lluch i Joaquim Albareda plantegen un austriacisme català que vol avançar portant les constitucions en una línia de major participació i de més amplies llibertats individuals. El segon tema és que la provisionalitat que marca la guerra fa que solament es pugui aplicar una part molt petita de les constitucions aprovades el 1705. Quan entrem en el balanç del govern de l'arxiduc la cosa és més complexa. Alguns historiadors qüestionen la predisposició participativa de l'austriacisme. Cal deixar clar que a Barcelona es superposaven el sistema tradicional de govern a Catalunya, amb una cort de característiques similars a la de Madrid, amb consell de Castella i secretaris d'estat seguint el model de Madrid. Allò que es governa durant molts períodes es només el Principat o la Corona d'Aragó, però la teoria és que el rei que hi ha aquí es rei d'Espanya i està governant en el conjunt del territori. Aquestes circumstàncies dificulten el seu estudi...

El 2007, al Museu d'Història de Catalunya, hi va haver una exposició molt interessant que, amb rigorosos termes científics presentava l'estat en que es troba la recerca actual sobre el conflicte internacional que va ferir Europa entre 1702 i 1714, i la seva estreta relació amb el dissortat destí polític de les institucions catalanes. Aprofitant que el seu comissari era el millor expert en l'austriacisme, ens hi hem adreçat per intentar analitzar aquell fenomen polític com a alternativa, la seva actuació i el seu significat. Es tracta d'una línia de recerca en que Agustí Alcoberro destaca amb obres i articles de referència que no l'han apartat de la divulgació.

Així ho demostren, per exemple, la seva pàgina web <http://www.agustialcoberro.com>

«La guerra de successió és la primera guerra civil espanyola...»

La guerra, doncs, fa impossible definir l'austriacisme? Perquè alguns historiadors menyspreen el seu estudi com si solament fos la nostàlgia pel passat medieval...

La guerra de successió és la primera guerra civil espanyola, i potser la primera guerra mundial. I en una guerra l'enemic del teu enemic és el teu amic. En una guerra allò que crea bàndols no es la ideologia, sinó compartir un mateix enemic. Per exemple, en la guerra civil espanyola de 1936-1939, què tenien en comú republicans catalanistes, basquistes, socialistes, comunistes, i anarquistes? L'enemic!. I els falangistes, alfonsins, carlistes, i republicans de dretes? L'enemic!. L'austriacisme, com el borbonisme, és una amalgama de col·lectius. Per uns l'enemic són els Borbons, pels altres la disgregació de la monarquia hispànica. Per això els primers austriacistes són aristòcrates castellans com l'Almirall de Castella, el primer que s'exilia a Lisboa perquè per a ell el que passava era el punt culminant de la decadència de la monarquia

hispànica: després de dos segles de lluitar contra França i un segle de lluitar contra els Borbons, un d'ells es feia rei d'Espanya sense disparar un tret! Per tant el clima que hi havia a Castella entre 1700 i 1705 devia ser semblant al que hi havia hagut quan es va produir l'anterior canvi dinàstic, en arribar Carles I, quan se li van aixecar las *comunidades* de Castella. La sensació d'ocupació, de que Felip V venia envoltat d'un equip de francesos que canvien les institucions i accedeixen al comerç d'esclaus devien generar un sentiment contrari en el nucli dur d'aristòcrates que havia combatut amb els Habsburg contra això. Ara bé, l'austriacisme català te unes altres bases. Per una banda, la classe mitjana de petits nobles, petits propietaris i grans, de l'eix Vic-Ripoll, que havien lluitat eficaçment contra les ocupacions franceses, que seran el braç militar del partit "vigatà"; per altra banda la burgesia de Barcelona que mirava cap a Londres i La Haia, que tenia correspondència amb tot arreu, que estava ficada en el comerç

internacional, que serà el cap pensant, intel·lectual del partit que es crea en la clandestinitat...

Finalment, l'energia d'aquest procés va ser el conflicte internacional. Aquest sector que ha rebut malament els Borbons es va retro-alimentant amb notícies que venen de fora: mira que han creat la Gran Aliança (1701), mira que li ha declarat la guerra a Felip V (1702), mira que a Viena han proclamat rei a Carles, III (1703), mira que porten l'Arxiduc a Lisboa (1704), mira que als camps de batalla europeus guanyen els nostres... aquestes notícies són les que el partit austriacista en la clandestinitat, a partir d'un gran sistema d'agitació i propaganda, difon entre el col·lectiu pròxim i acaba generant un moviment de suport que serà especialment viu a Catalunya.

Quan el 1704 es convoca una junta de guerra aliada a Lisboa, amb exiliats catalans i castellans, l'Almirante de Castilla diu que la flota aliada ha d'entrar per Andalusia «*porque nunca obedecerá Castilla a rey que venga por Aragón*». Al final les notícies que tenen de la maduresa del partit austriacista a Catalunya són tan potents que la flota aliada acabarà entrant per Barcelona. En fer-ho, signen la seva derrota final, perquè les tropes aliades que penetren a Castella són vistes com a ocupadores, i el poble castellà –no especialment proborbònic– s'hi acabarà fent en la mesura que els altres són estrangers. Així, espanyolitzen Felip V, i ell canviarà d'equip de govern per deixar de ser un agent de Lluís XIV. També s'espanyolitzarà.

No hi ha programa ideològic, doncs?

Hi ha un de català, un altre de castellà, que no són realment el mateix. La burgesia de Barcelona té un model que avui diríem parlamentari, i potser confederal, que s'emmiralla en Anglaterra i Holanda. Després, en l'entorn del rei hi ha una amalgama molt estranya: després de tres segles Barcelona torna a ser una cort reial, amb ambaixadors dels estats aliats, una aristocràcia ennoblida pels serveis prestats, artistes italians

que estrenen la primera òpera que s'interpreta a Espanya... Un entorn diferent del que ha anat a la cort de 1705. Aquesta gent no és l'austriacisme català que ha anat a les corts de 1705.

Te continuïtat, persistència?

Els coetanis creien que la Nova Planta, el nou sistema polític, era reversible. De la mateixa manera que els exiliats de 1939 participen en la resistència francesa en el convenciment que si els aliats guanyen la guerra alliberaran Espanya i faran caure Franco, el fenomen que es produeix en l'exili posterior a la guerra de successió és semblant. Entre 1718 i 1720 hi ha la guerra de la Quàdruple Aliança, en que als antics aliats se suma la França del Duc d'Orléans, regent de Lluís XV. El duc de Berwick ocupa les viles pirinenques i allà es retira la Nova Planta i es torna a triar els

ajuntaments de la manera tradicional. Crida a un personatge a Perpinyà, el guerriller Pere Joan Barceló, alies *Carrasquet*, que té un grup guerriller molt petit a la Catalunya meridional i li promet

diners i armament si aixeca Catalunya. El 1719 tenim el sud aixecat, i el nord ocupat pels francesos amb un règim que és el d'abans! Per tant els coetanis creien que el canvi era possible!

Segon episodi: quan el 1734, aprofitant la guerra de successió de Polònia, Felip V conquereix Sicília, els exiliats austriacistes que estaven allà es veuen obligats a fer un segon viatge a Viena. Una altra vegada es destapa una guerrilla catalana més minoritària, i a finals de 1734 es publica a l'exili *Via fora els adormits*, i el 1736 el *Record de l'aliança fet al Sereníssim Rei Jordi III*. El primer text en català i poc després en francès, llengua de la diplomàcia, per tornar a situar el tema en l'agenda internacional; el segon recorda els compromisos adquirits pels anglesos. Encara creuen que es pot tornar a les constitucions, almenys fins el 1734.

A partir de la dècada de 1740 queda la nostàlgia de les constitucions. La idea que ja no és possible canviar de dinastia, però que algun dia serà possible recuperar les constitucions.

L'acord amb els anglesos que coneixem com a «pacte de Gènova» va ser una enganyifa?

El document s'ha publicat! Midford Crowe, com el Marlon Brando de *Queimada*, de vegades és comerciant i de vegades ambaixador. El personatge havia viscut a Barcelona com a corresponent d'una empresa de comerç d'aiguardent anglesa, per tant era una persona en qui aquesta burgesia de Barcelona tenia confiança personal, uns vincles importants. Ell rep papers de la Reina Ana que el nomena ministre plenipotenciari perquè negociï amb la resistència a Felip

Els primers austriacistes són aristòcrates castellans com l'Almirall de Castella, el primer que s'exilia a Lisboa perquè per a ell el que passava era el punt culminant de la decadència de la monarquia hispànica.

V. Aquells papers són inclosos en el *Record de l'aliança...*, i Castellvi els inclou també a las *Narraciones Históricas*. El ministeri britànic no els te o no els ensenya, però el debat polític a Anglaterra durant el setge de Barcelona recull les promeses que s'havien fet en el seu dia, tal i com fa el tractat d'Utrecht. No és un mite tot això! És més: no hi ha dubte de que el govern britànic va donar suport enviant una armada. Ens va enredar el govern britànic, però no en Midford Crowe!

El Pacte de Gènova és el fruit d'una doble impotència: la guerra internacional comença amb victòries aliades, però no arriba a la península. Aleshores es fa l'esforç de proclamar l'arxiduc rei d'Espanya i enviar-lo a Lisboa, des d'on comencen una guerra que no dona resultats, és un fracàs absolut.

Continua a les pàgines següents...

Hi ha un primer intent de desembarcar a Barcelona que fracassa, però aleshores decideixen després del pacte de Gènova fer coincidir un moviment revolucionari a la plana de Vic amb l'arribada de l'estol aliat. Els anglesos volien crear una guerra civil peninsular i creuen que per Portugal i Extremadura era impossible! Aquesta és la primera impotència!

Per altra banda, un partit austriacista cada cop més nombrós sabia que la gent no es tiraria al carrer contra Felip V si no tenia el suport de les potències internacionals. Hauria estat suïcida anar a la revolta sense elles. El pacte de Gènova neix d'aquesta sinergia entre totes dues impotències, que desemboquen en el desembarcament i la revolta.

Per què el tema no havia tingut l'atenció que ha tingut en els darrers deu anys?

Penso que el mite de l'onze de setembre el crea una intel·lectualitat d'esquerres liberal republicana i profundament francòfila. Sanpere i Miquel, que publica el 1905 *Fin de la nació catalana*, era un republicà lerrouista, i Soldevila, un catalanista liberal republicà. Respectivament marcats per la guerra franco-prussiana i la primera guerra mundial, són aliadòfils, francòfils i germanòfobs! Alemanya és per a ells l'absolutisme, el salt enrera! I l'emperador austrohongarés és descendent d'aquell arxiduc Carles que va abandonar els catalans. Com conciliar l'orgull per la defensa heroica de

1714 amb la guerra en que els catalans havien anat contra França i a favor d'Alemanya? Difícil! Sanpere i Miquel, que va copiar les *Narraciones históricas* de Francesc de Castellví, que te una informació enorme sobre el període 1700-1725, escriu *Fin de la nación catalana* centrant-se en el període que va de juliol de 1713 fins el setembre de 1714 perquè la història que li interessa explicar es la d'un poble enfrontat a tots els estats del món; els antics enemics i els antics aliats!. I el pitjor és «*el que fue el más querido por los catalanes y el más ingrato con ellos*», l'emperador. Concilia la defensa patriòtica de l'onze de setembre amb l'actitud profundament germanòfoba. Quan et preguntes per què ningú havia anat com en Torras i Ribé a Simancas a mirar els arxius de la repressió, o com l'Albareda a París i Londres a mirar els arxius de la diplomàcia, o com la Virgínia León o jo mateix a Viena a buscar els arxius del Consell d'Espanya i de l'exili t'adones que aquell tema era difícil per aquells historiadors! Va ser Ernest LLuch qui va obrir aquest camí, en un context de crisi de l'estat-nació francès, i amb les guerres iugoslaves de fons, quan es recorda l'imperi austrohongarés com una manera de sumar les diferents sensibilitats nacionals, respectant-les totes!

Els austriacistes que marxen a l'exili a Viena, realment constitueixen una facció cortesana molt poderosa?

Emocionalment, Carles VI recorda Barcelona amb gran nostàlgia: havia vingut jove, s'havia format aquí, va conèixer aquí la seva dona i s'hi va casar. Charles Ingrao diu que va morir pronunciant la paraula Barcelona. El seu mausoleu i el de la seva dona en contenen referències, la *Karlskirche* també, crea a Viena l'Hospital d'Espanyols i la seva església dedicada a l'advocació de la

Mercè, la famosa *Spanische Reitschule*, o Escola Espanyola d'Equitació ocupa un edifici construït per a ell, celebrava cada any l'aniversari de l'alliberament del primer setge borbònic de Barcelona amb un acte solemne al monestir de Montserrat de Viena...

Psicològicament, pensem en les friccions entre les corts de Viena i Barcelona quan durant la guerra demana reforços o diners, que Viena no li satisfà! Quan és nomenat emperador, de qui s'havia de fiar més? Dels ministres que havien estat el seu nucli dur a Barcelona, que s'ha emportat amb ell? O d'aquells que li havien negat, segons ell, el pa i la sal? Aquesta vinculació emocional hi és, la literatura alemanya crea la noció de «partit espanyol» en el sentit d'«hostes vingueren que de casa ens tragueren», els nouvinguts s'han quedat amb els càrrec, tot i que la visió que donen és exagerada i no crec que tinguessin tan de poder!

Quin va ser el destí dels exiliats?

Entre vint-i-cinc mil i trenta mil persones marxen a l'exili. La meitat són catalans del Principat, també hi ha castellans! L'exili català és interclassista: hi ha fusellers de muntanya o membres de la coronela, burgesos, eclesiàstics i nobles; l'exili castellà és més aristocràtic. La majoria s'instal·len a Nàpols i Milà, perquè han passat a mans de l'emperador en virtut del Tractat d'Utrecht, i s'ha creat el Consejo de España amb atribucions de poder allà. També hi influeixen la tradició de govern sobre aquests territoris, i les similitud lingüístiques i culturals. El cas és que la majoria hi van anar a parar!

A Hongria s'instal·len les tropes hispàniques, 2500 soldats que no s'han quedat al setge de Barcelona, que són enviats a la frontera a lluitar amb els turcs. Faran un paper clau a la tercera guerra turca. Quan el 1734 han de desallotjar Itàlia, milers d'exiliats es converteixen en un allau a

Dieter Salzgeber, *El rinoceronte.* *Alberto Dürero*

Lóguez Ediciones, Salamanca, 2005.

El rinoceronte, una de las xilografías más famosas de toda la historia sirve de hilo conductor a Dieter Salzgeber, un pedagogo responsable de cursos de formación práctica para profesores de arte en Gmünd (Alemania), para hilvanar la trayectoria vital y creativa del pintor y grabador germano Albrecht Dürer (1471-1528).

La obra rastrea el origen de este célebre grabado sobre madera remitiéndonos a un rinoceronte unicornio obsequiado por el sultán de Gujarat al virrey de las posesiones portuguesas en India, Alfonso de Albuquerque, y que recaló en el puerto de Lisboa un 20 de mayo de 1515. Se cuenta la gran expectación que la llegada del exótico animal despertó en la corte de Manuel I de Avis y la difusión que esta tuvo por toda Europa; sobretodo tras llevarse a cabo en Belém la celebración de un combate “a muerte” entre el rinoceronte y un elefante traído para la ocasión, y que aquí aparece descrito con todo detalle.

Según parece, el monarca albergaba una enorme curiosidad por verificar la rivalidad que enfrentaba a ambos mamíferos y que conocía gracias a la *Historia Naturalis* de Plinio el Viejo. La cita, que reunió numeroso público en la praça da India el 3 de julio del mismo año, trataba

de emular los espectáculos de la antigua Roma mas no respondió a las expectativas creadas, dado que el paquidermo huyó despavorido apenas vio a su oponente. A pesar de todo, el autor se permite destacar que los asistentes, aunque decepcionados por la brevedad del duelo, tributaron elogios al rinoceronte por su “valentía y arrojo”.

La mascota permaneció en la corte lisboeta hasta diciembre de 1515, momento en que don Manuel decide desprenderse de ella regalándosela al papa León X como gesto de amistad por el apoyo dispensado a sus conquistas en Ultramar. El rinoceronte, no obstante, jamás alcanzó su destino ya que un temporal sorprendió a la nave que lo transportaba hundiéndose en las aguas del Mediterráneo frente a la costa ligur en enero de 1516.

Es precisamente, a partir del fatídico desenlace del rinoceronte cuando se nos relata la compleja génesis de un dibujo que el artista de Nuremberg representó con maestría sin conocer el aspecto exacto del animal, puesto que nunca se desplazó para verlo con sus propios ojos. Lo elaboró prácticamente a partir de su propia imaginación y contando tan solo con vagas referencias proporcionadas, según se apunta en el libro, por alguna descrip-

Jordi Saura

ción y esbozo hecho por un testigo de la ya mencionada pelea de fieras y que respondería al nombre de Valentín Ferdinand. Este último dibujo, cuyo original se ha perdido, inspiró poco tiempo después tanto a Giovanni Penni de Florencia como a Hans Burgkmair y probablemente alguno de sus bocetos cayó en manos de Albrecht Dürer.

Paradójicamente, el genio de Dürer otorgaría la inmortalidad al desventurado animal. Y es que, Dieter Salzgeber mantiene que las hasta ocho reimpresiones alcanzadas por el grabado –que la madre del artista vendía en el mercado como baratija– lo convirtieron en un anacrónico *best-seller*, ya que ninguna de las versiones pretéritas ni tampoco las futuras realizadas a partir de la llegada al continente europeo de nuevos ejemplares de rinoceronte logró tanto éxito; llegando a afirmar, incluso, que el robusto mamífero córneo representado por Dürer constituyó un verdadero arquetipo hasta finales del siglo XVIII, siendo por ello víctima de un sinfín de falsificaciones cuyo centro difusor se encontraba en tierras italianas.

En definitiva, y una vez sugerida la línea argumental, tan solo cabe añadir que se trata de una obra asequible, bien escrita, adecuadamente contextualizada y magníficamente editada, que sirve de umbral a todo aquel que desee acercarse por vez primera a la figura de Albrecht Dürer y conocer así la remota técnica de los grabados en madera.

Entrevista a Agustí Alcoberro

Continuació...

Viena, que implica un problema de ordre públic, i –com que en aquell moment l'administració imperial està repoblant el Banat de Temesvar, territori conquerit a la guerra turca, amb parelles joves de camperols als qui prometen terres– se'ls envia cap allà. Són gent gran, sense coneixements d'agricultura, en zones insalubres: per això la fundació de la Nova Barcelona va acabar resultant un fracàs.

La mort d alguns, els matrimonis mixtos dels fills, el retorn d'altres, deixa solament el col·lectiu de descendents d'exiliats, que ja no són pròpiament catalans.

No abusem al comparar 1714 i 1939?

En termes proporcionals a la població, el nombre d'exiliats en les dues desfetes són

perfectament comparables. Les similituds clares són l'abast i els mecanismes de la repressió i el capgirament absolut del sistema polític: la Nova Planta no és copiar les lleis de Castella, sinó un experiment nou que aprofita el «justo derecho de conquista». I després, la repressió i l'exili no solament s'han de contar només quantitativament, sinó també qualitativament. Els represaliats i els qui marxen són els millors!